

Andrzej SZYMCZYK*

Uzasadnione przypuszczenie a uzasadnione podejrzanie popełnienia przestępstwa

Zgodnie z polskim prawem karnym materialnym odpowiedzialności karnej podlega tylko ta osoba, która popełniła czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia (art. 1 § 1 Kodeksu karnego¹).

Owa odpowiedzialność rozumiana jest w szerokim znaczeniu jako poniesienie określonych prawem konsekwencji swojego zaniechania, działania bądź, jak niektórzy autorzy dodają, posiadania². Nie podlega jej zachowanie nierealizujące wszystkich znamion określonego w ustawie czynu zabronionego, czyli cech, które określają to zachowanie i muszą być udowodnione w postępowaniu karnym, aby nastąpiło pociągnięcie do odpowiedzialności karnej. Zaliczamy do nich: przedmiot ochrony, którym jest dobro prawem chronione, zachowanie sprawcy, tak zwane okoliczności modalne, czyli czas, miejsce, sytuację i ewentualnie skutek³. Do znamion należą też podmiot, czyli osoba o określonych cechach, oraz strona podmiotowa, czyli składniki przepisu karnego zawierające informacje o nastawieniu sprawcy do popełnionego czynu bądź to w formie umyślności, bądź w formie nieumyślności⁴. Odpowiedzialność karna jest spersonalizowana, indywidualna i osobista, bowiem może jej podlegać wyłącznie człowiek jako osoba fizyczna, która kieruje swoim zachowaniem zgodnie z własną wolą i świadomością. Mówi o tym zarówno art. 42 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁵, jak również art. 1 k.k. stanowiący jedną z naczelných zasad prawa karnego, jaką jest *nullum crimen sine lege*. Odpowiedzialność karna ujęta

* Doktorant, Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego, e-mail: hapim@wp.pl.

¹ Ustawa z dnia 6 lipca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.), dalej: k.k.

² T. Bojarski, *Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2013, s. 29.

³ P. Kozłowska-Kalisz, M. Kulik, M. Budyn-Kulik, *Ustawowe znamiona czynu zabronionego*, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006, s. 158–208.

⁴ Ł. Pohl, *Warunki odpowiedzialności*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Beck Online Komentarze 2016 (26.10.2016).

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).

jest również na zasadzie winy wyrażonej łacińską formułą *nullum crimen sine culpa*. Odpowiedzialności podlega więc osoba fizyczna w formie stanowionej przez prawo i musi być ona związana wyłącznie z czynem zabronionym. Podstawową przesłanką przypisania winy jest wspomniany wcześniej psychiczny stosunek sprawcy do konkretnego czynu oraz jego negatywna ocena przez przepisy ustawy karnej⁶.

Należy zaznaczyć, że określenie „czyn zabroniony” jest terminem szerszym od terminu „przestępstwo”, niekoniecznie bowiem czyn zabroniony jest przestępstwem. Mamy do czynienia z taką sytuacją w przypadku pojawienia się okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną. Są to z jednej strony tzw. kontratypy czyli okoliczności wyłączające bezprawność czynu, okoliczności wyłączające winę oraz okoliczności wyłączające szkodliwość społeczną (znikoma szkodliwość społeczna). Do tych pierwszych zaliczmy m.in. obronę konieczną, czyli odparcie bezpośredniego, bezprawnego zamachu na jakiegokolwiek dobro prawem chronione, stan wyższej konieczności polegający na poświęceniu jednego dobra prawem chronionego celem ratowania innego dobra również chronionego prawem przy zachowaniu warunku subsydiarności, to znaczy że owo poświęcenie jest jedyną możliwością ratunku, a dobro poświęcane ma wartość niższą od ratowanego. Kolejną przykładową okolicznością jest ryzyko nowatorskie, które z kolei wyłącza odpowiedzialność za skutki związane z podejmowaniem eksperymentów poznawczych, medycznych, technicznych bądź ekonomicznych, bowiem działania te mają perspektywę pozytywnego celu i są uzasadnione aktualnym stanem wiedzy. Działanie w warunkach tego kontratypu powoduje, że czyn staje się legalny, a tym samym pociągnięcie eksperymentatora do odpowiedzialności karnej nie jest możliwe⁷. Do drugiej grupy, czyli do okoliczności wyłączających winę, należy po pierwsze przypadek stanu wyższej konieczności, ale jako norma ujęta w § 2 art. 26 k.k., która odnosi się do zasady proporcjonalności dóbr, gdzie dobro poświęcane nie może posiadać wartości oczywiście wyższej niż dobro ratowane. Po drugie – nieletniość z uwagi na nieosiągnięcie wieku pozwalającego ocenić znaczenie swojego czynu. Po trzecie – niepoczytalność jako okoliczność niemożliwości rozpoznania znaczenia czynu w trakcie jego popełnienia lub pokierowania swoim zachowaniem na skutek choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych. Po czwarte – błąd istotny i niezawiniony, który możemy różnicować jako: błąd co do faktu, czyli okoliczności stanowiących znamiona czynu zabronionego, błąd co do prawa, czyli nieświadomość bezprawności czynu zabronionego, oraz błąd co do okoliczności wyłączających odpowiedzialność karną⁸.

Groźba kary ujęta w opisanym na wstępie art. 1 § 1 k.k., wiążąca się z odpowiedzialnością karną, to nic innego jak sankcje wyrażone w przepisach ustawy – ich katalog na gruncie prawa karnego materialnego został ujęty w art.

⁶ J. Giezek, *Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012, s. 17–26.

⁷ *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański...

⁸ *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski..., s. 93–110.

32 k.k. Obok kar, czasami nawet w ich miejsce, występują środki karne określone w art. 39 k.k. Pełnią one istotne funkcje profilaktyczne, kompensacyjne i represyjne⁹. Ich orzekanie przez sąd może mieć charakter fakultatywny, czyli pozostawiony do decyzji sędziego, może mieć również charakter obligatoryjny wyłączający zakres swobody sędziowskiej i prowadzący do automatycznego stosowania¹⁰.

Opisywana odpowiedzialność karna musi być zgodna z zasadą *nullum crimen sine lege*, która wskazuje, że warunkiem odpowiedzialności karnej jest określona ustawowo karalność czynu podlegającego ocenie w momencie jego popełnienia¹¹. Powyższą zasadę uzupełnia zasada *nulla poena sine lege*, zgodnie z którą kara musi być określona w sposób maksymalnie dokładny, niedopuszczalne jest stosowanie analogii i wykładni rozszerzającej na niekorzyść sprawcy, ustawa karna nie może działać wstecz; z zasady tej wynika również zakaz stosowania kary bez winy sprawcy¹².

Aby można było mówić o pociągnięciu do odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa, zgodnie z zasadą legalizmu materialnego organ powołany do ścigania przestępstw jest obowiązany do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego. W jego toku należy rozważyć wszelkie okoliczności zdarzenia, które po potwierdzeniu i zebraniu materiału dowodowego pozwolą na przedstawienie zarzutu popełnienia przestępstwa, a następnie wniesienie aktu oskarżenia. To sąd w prawomocnym wyroku rozstrzyga o winie sprawcy.

Faktyczną podstawą do wszczęcia postępowania przygotowawczego jest art. 303 oraz 325a Kodeksu postępowania karnego¹³, zgodnie z którymi wydaje się postanowienie o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, jeżeli zachodzi uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. Związane jest to ściśle z zasadą legalizmu określoną w art. 10 k.p.k., która jest dyrektywą nakazującą bezwzględne wszczynanie i kontynuowanie ścigania karnego przez organy procesowe. Jest ona skierowana do wszystkich organów ścigania i nakłada na nie obowiązek: sprawdzania, czy prowadzenie postępowania jest prawnie dopuszczalne, badania materiału dowodowego oraz inicjowania procesu karnego.

Organ procesowy może działać jednak już wcześniej, takie uprawnienie daje mu bowiem art. 307 § 5 k.p.k., zgodnie z którym organ ten może podjąć czynności zmierzające do sprawdzenia własnych informacji nasuwających przypuszczenie, że przestępstwo zostało popełnione.

Te dwa pojęcia – uzasadnionego podejrzenia oraz przypuszczenia popełnienia przestępstwa – przeplatają się ze sobą na gruncie prawa karnego procesowego. O uzasadnionym przypuszczeniu mówimy np.: w sytuacji uprawniającej

⁹ *Ibidem*, s. 140.

¹⁰ *Kary i inne środki reakcji prawnokarnej*, red. M. Melezini, www.sip.legalis.pl (21.10.2016).

¹¹ Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, www.sip.legalis.pl (31.10.2016).

¹² *Konstytucja RP*, t. 1: *Komentarze do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, www.sip.legalis.pl (26.11.2016).

¹³ Ustawa z dnia 6 lipca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.), dalej: k.p.k.

Policję do zatrzymania osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa zgodnie z treścią art. 244 k.p.k., w sytuacji wstrzymania się od przeprowadzenia czynności procesowej z uwagi na brak dowodu o odpowiednim, przewidzianym procesowo trybie powiadomienia osoby uprawnionej, tj. art. 117 § 2 k.p.k. Z kolei o uzasadnionym podejrzeniu mówi art. 303 k.p.k. będący faktyczną podstawą do wszczęcia postępowania przygotowawczego. Z uzasadnionym podejrzeniem mamy również do czynienia w przypadku tzw. negatywnej przesłanki procesowej, jaką jest brak danych dostatecznie uzasadniających owo podejrzenie popełnienia przestępstwa, bądź też w przypadku normy zakazującej odbierania przyrzeczenia od świadka, gdy zachodzi uzasadnione podejrzenie, że świadek z powodu zaburzeń psychicznych nie zdaje sobie sprawy ze znaczenia tej czynności opisanej w treści art. 189 pkt 2 k.p.k.

Te dwa pojęcia występujące w języku prawnym, które wydają się tożsame, mogą nastroczać problemów interpretacyjnych w procesie stosowania prawa. Na gruncie języka potocznego rozróżniamy kontekst sytuacyjny, w którym występują. Mówimy, iż nasuwa się przypuszczenie bądź nasuwa się podejrzenie określonego zdarzenia, mając w domyśle to, że jakaś sytuacja zaistniała. Mamy wewnętrzne przekonanie, że coś się wydarzyło, bądź też nie mając do końca pewności – mniemamy, zakładamy, że tak było. Zgodnie z definicją podawaną przez *Słownik języka polskiego*¹⁴ przez podejrzenie należy rozumieć posądzenie kogoś o coś, natomiast przypuszczenie określane jest jako domysł, hipoteza bez pewności, czy w istocie sytuacja zaistniała. Przechodząc na grunt języka prawnego, aby wyjaśnić znaczenie tych pojęć, należy posłużyć się wykładnią prawa, przez którą rozumiemy czynności mające na celu ustalenie znaczenia wyrażenia zawartych w języku prawnym¹⁵. W tym przypadku możemy się posłużyć wykładnią językową, której celem jest ustalenie znaczenia wyrażenia tekstu prawnego w stosunku do języka, w jakim ten tekst został napisany. Jeśli bowiem znaczenie językowe tekstu prawnego jest jasne, nie jest konieczne sięganie po inne, pozajęzykowe metody wykładni – adekwatnie do zasady *clara non sunt interpretanda*¹⁶. Zgodnie z jedną z podstawowych dyrektyw interpretacyjnych zwrotom prawnym, których znaczenia staramy się dociec, nie należy nadawać sensu odmiennego od potocznego, chyba że istnieją wystarczające argumenty ku temu, aby im przypisać odmiennie znaczenie¹⁷. Tak więc wydaje się, że omawiając pojęcia uzasadnionego podejrzenia oraz uzasadnionego przypuszczenia, nie należy zbyt odchodzić od ich znaczenia potocznego, bowiem kiedy poszukujemy dowodów na intencje prawodawcy, to język potoczny jest dobrym punktem wyjścia, w przeciwieństwie do znaczenia słownikowego¹⁸. Przechodząc do rozważań na temat użycia przez ustawodawcę w konkretnych

¹⁴ *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1996, www.sjpd.pwn.pl/doroszewski/register (5.11.2014).

¹⁵ J. Nowacki, Z. Tobor, *Wstęp do prawoznawstwa*, Katowice 1998, s. 193.

¹⁶ Z. Tobor, *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013, s. 123.

¹⁷ J. Nowacki, Z. Tobor, *op. cit.*, s. 196–197.

¹⁸ Z. Tobor, *op. cit.*, s. 233–234.

przypadkach omawianych zwrotów, zastanówmy się nad takim właśnie ich zastosowaniem w określonych sytuacjach.

Po wszczęciu postępowania przygotowawczego, którego podstawą jest art. 303 k.p.k., zgodnie z art. 297 k.p.k. można dopiero ustalać, czy w rzeczywistości mamy do czynienia z czynem zabronionym oraz kogo ewentualnie można za to pociągnąć do odpowiedzialności. To w istocie oznacza zakaz ustalania przed wszczęciem postępowania, czy zostało popełnione przestępstwo, jeśli chociażby istniało podejrzenie jego popełnienia. Nie jest więc wymagane przekonanie o zaistnieniu przestępstwa, jednak nie wystarczy samo przypuszczenie jego popełnienia. W tym przypadku podejrzenie będziemy rozumieli jako sytuację opartą na podstawach dających duże prawdopodobieństwo wystąpienia określonego zdarzenia, które możemy zakwalifikować jako niezgodne z przepisami prawa karnego¹⁹.

Postępowanie może znajdować się w fazie *in rem*, czyli może być prowadzone w sprawie jakiegoś zdarzenia. Może też być prowadzone w fazie *ad personam* w związku z uzyskaniem dowodów, które pozwoliły na przedstawienie określonych zarzutów karnych konkretnej osobie. Taką osobę określamy mianem podejrzanego w związku z wydaniem postanowienia o przedstawieniu zarzutów bądź też z chwilą ich ogłoszenia przed przystąpieniem do przesłuchania w charakterze podejrzanego. Taka sytuacja może mieć miejsce jedynie wówczas, gdy mamy do czynienia z uzasadnionym podejrzeniem popełnienia przestępstwa. Uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa zachodzi, gdy zebrane w sprawie dowody umożliwiają przedstawienie osobie podejrzanego zarzutu (art. 313 § 1 k.p.k.). Dowody te muszą być na tyle obiektywne, aby organ procesowy nie naraził się na zarzut bezpodstawnego dokonywania czynności wobec osoby, przeciwko której nie świadczy żaden ze zgromadzonych dowodów²⁰. Jeśli takiego podejrzenia w tym przypadku nie ma, to możemy mieć do czynienia jedynie z tzw. osobą podejrzaną, w stosunku do której istnieją co najwyżej przypuszczenia, że mogła się dopuścić przestępstwa. Jest to bowiem osoba, w stosunku do której podjęto w postępowaniu przygotowawczym czynności procesowe (określone np. w art. 219, 244 bądź 308 k.p.k.) wskazujące, że traktuje się ją jak podejrzanego pomimo tego, że nie wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów lub nie przystąpiono do przesłuchania w charakterze podejrzanego²¹. Jak zauważa T. Grzegorzcyk, taka sytuacja jest subiektywnym stanem organu procesowego, opartym na posiadanych danych, z których można wysnuć wniosek, że dana osoba popełniła przestępstwo²². Chodzi więc tutaj przede wszystkim o przeświadczenie organu procesowego, który na podstawie całości zgromadzonych materiałów nabrał przekonania, że doszło do naru-

¹⁹ T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 642.

²⁰ A.M. Tęcza-Paciorek, *Pojęcie osoby podejrzanego i jej uprawnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11, s. 59.

²¹ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys wykładu*, Warszawa 2002, s. 189.

²² T. Grzegorzcyk, *op. cit.*, s. 535.

szenia prawa. Można się jednak zastanowić – czy subiektywizm w tym wypadku, a więc ocenianie konkretnego zdarzenia wyłącznie z własnego punktu widzenia, może być wystarczającym podejściem organu? Aby doszło do wszczęcia postępowania, wiedza organu procesowego musi być uzupełniana, rozpoczynając już od pierwszych informacji, którymi mogą być m.in. wiadomości pozaprocesowe, wiadomości uzyskane w toku czynności sprawdzających w trybie art 307 k.p.k. W ten sposób dochodzi do zebrania nie tylko wstępnych informacji, ale również potencjalnego materiału dowodowego, na którym organ procesowy może się oprzeć, podejmując decyzję o wszczęciu postępowania, co wpływa na obiektywizm podjętej decyzji. Dzięki temu zachodzi sytuacja, w której moim zdaniem podejmujący decyzję procesową może się opierać na podstawach zarówno subiektywnych, jak i obiektywnych, co daje mu większe przeświadczenie o słuszności dokonanego rozstrzygnięcia. Idąc tym tokiem, uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa możemy więc nazwać stanem zawierającym zarówno czynniki i obiektywne, i subiektywne, co w pełni charakteryzuje okoliczności, w których ukształtowała się wiedza organu procesowego na temat konkretnego zdarzenia.

Aby proces karny był dopuszczalny, muszą być spełnione pozytywne przesłanki procesowe, do których zaliczymy: istnienie skargi uprawnionego oskarżyciela, wniosku o ściganie oraz zezwolenie na ściganie, i zarazem nie mogą wystąpić okoliczności określone mianem negatywnych przesłanek procesowych. Ustawodawca w art. 17 k.p.k. posłużył się katalogiem przesłanek negatywnych, których wystąpienie powoduje niedopuszczalność wszczęcia postępowania bądź też powoduje konieczność umorzenia postępowania już wszczętego. Jedną z podstawowych przesłanek jest mówiąca o tym, że czynu nie popełniono albo brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie jego popełnienia. Jest to przesłanka materialna mająca swoje źródło i wywołująca skutek w sferze prawa materialnego, gdzie niedopuszczalność procesu następuje z uwagi na brak naruszenia prawa materialnego, którego proces karny jest konsekwencją²³. Zwrot „brak danych dostatecznie uzasadniających podejrzenie” użyty w tym kontekście oznacza nic innego jak tylko sytuację, w której nie zebrano dostatecznych dowodów na potwierdzenie zaistnienia czynu zabronionego lub sprawstwa konkretnej osoby²⁴. W tym przypadku nie mówimy o dostatecznym prawdopodobieństwie, a więc o uzasadnionym przypuszczeniu braku owych danych. Byłoby to bowiem zbyt szerokie domniemanie, nieoparte konkretnymi czynnościami organu procesowego, które mają za zadanie sprawdzić informacje o zaistnieniu ewentualnego przestępstwa. Mówimy natomiast o sferze faktów, a więc podstaw faktycznych do ścigania karnego²⁵. Brak faktycznych podstaw do oskarżenia to sytuacja, w której w sposób jednoznaczny, niewąt-

²³ *Ibidem*, s. 109.

²⁴ J. Grajewski, *Przepisy wstępne*, [w:] Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Kraków 2006, s. 108.

²⁵ Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 21 czerwca 2007 r., VI SA/Wa 359/07.

pliwy i widoczny jest jasne, że przedstawione fakty nie uzasadniają stawianej tezy²⁶. Weryfikacja danych nasuwających podejrzenie popełnienia przestępstwa powinna nastąpić na podstawie art. 307 k.p.k., czyli w ramach tzw. czynności sprawdzających.

Ustawodawca uprawniał organ procesowy do przeprowadzenia wstępnej weryfikacji faktów nasuwających podejrzenie popełnienia przestępstwa oraz uzupełnienia danych zawartych w zawiadomieniu o przestępstwie. Jest to uprawnienie organu procesowego, które nie powoduje konieczności wszczęcia postępowania przygotowawczego oraz przeprowadzania czynności procesowych, a więc nie inicjuje rozpoczęcia procesu karnego ze wszystkimi tego konsekwencjami, w tym m.in. terminami procesowymi. Czynności te zgodnie z brzmieniem art. 307 § 1 winny trwać nie dłużej niż 30 dni, a kończą się wydaniem postanowienia o wszczęciu bądź odmowie wszczęcia postępowania przygotowawczego.

Artykuł 307 k.p.k. jest o tyle ciekawą konstrukcją prawną, że odnosi się zarówno pośrednio do uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa (art. 307 § 1), jak również literalnie do uzasadnionego przypuszczenia popełnienia przestępstwa (art. 307 § 5). Przepis tego artykułu mówi o sprawdzeniu faktów lub uzupełnieniu danych z zawiadomienia o przestępstwie, a więc mamy do czynienia z sytuacją, w której potencjalnie występuje osoba pokrzywdzona, świadek zdarzenia mogący opisać jego przebieg, którego zeznania są dowodem procesowo odebranych przez organ w trybie art. 177 k.p.k. z pouczeniem o treści art. 233 k.k. i wynikających z tego konsekwencjach. To nasuwa uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa, ale niejednokrotnie nie wystarcza do wszczęcia postępowania, nie wystarcza też do wydania postanowienia o odmowie jego wszczęcia. Mamy do czynienia z procesowym udokumentowaniem określonej sytuacji, w znacznym stopniu wiarygodnej, jednak wymagającej przeprowadzenia dodatkowych czynności uściślających materiał pozyskany przez organ procesowy. Wszczęcie postępowania przygotowawczego nie może bowiem nastąpić pochopnie, chociażby z tego powodu, aby do odpowiedzialności karnej nie została pociągnięta niewinna osoba. Trzeba brać również pod uwagę koszty społeczne bezcelowo wszczętych czynności procesowych²⁷.

Czynności te mogą się sprowadzać do żądania przez organ procesowy przeprowadzenia kontroli w określonym zakresie, przedstawienia dodatkowych dokumentów albo wyjaśnień niezbędnych dla prawidłowej oceny zdarzenia, przyjęcia uzupełniających informacji od przedstawiciela pokrzywdzonej instytucji lub od inspektora organu kontroli, zażądania nadesłania dokumentacji lekarskiej dotyczącej osoby pokrzywdzonej. Mogą one również polegać na sprawdzeniu przez organ procesowy, czy istotnie uzasadnione podejrzenie jest wiarygodne, ale również mogą dotyczyć oceny prawnej polegającej na określeniu, czy dany czyn jest przestępstwem (może być bowiem jedynie czynem karalnym) oraz

²⁶ Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 12 lipca 2006 r., II Az 439/06.

²⁷ W. Sych, *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Kraków 2006, s. 115–116.

czy nie zachodzą przypadkiem przesłanki powodujące niedopuszczalność postępowania karnego²⁸.

W ramach postępowania sprawdzającego organ procesowy może również zbadać informacje nasuwające przypuszczenie, że popełniono przestępstwo, pochodzące np. z przeprowadzonych czynności operacyjno-rozpoznawczych, anonimowo, który wpłynął do organu, itp., zgodnie z treścią art. 307 § 5 k.p.k. W tym przypadku mamy do czynienia z sytuacją, w której brak wiadomości lub relacji o faktach, a jedynie na podstawie posiadanych informacji można przypuszczać, że mogło dojść do naruszenia prawa. Takie przypuszczenie jest więc jedną z bardzo wielu możliwych wersji, których wykluczyć nie można, a każda z nich jest jednakowo wiarygodna. Wszczęcie postępowania przygotowawczego w oparciu o takie przesłanki byłoby niecelowe, gdyż niepotrzebnie angażowałoby organ procesowy²⁹. Czynności sprawdzające odnoszące się do uzasadnionego przypuszczenia nie są ograniczone instrukcyjnym terminem 30 dni³⁰, mogą być więc prowadzone znacznie dłużej, nie są protokolowane, a dokumentuje się je przede wszystkim za pomocą notatek urzędowych. W znaczeniu procesowym kończą się one w zasadzie w jeden sposób, a mianowicie wydaniem postanowienia o wszczęciu postępowania, bowiem w przypadku, gdy nie dały one podstaw zainicjowania postępowania, nie jest wydawane postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa bądź dochodzenia³¹. W tak rozumianym postępowaniu sprawdzającym główną rolę będą odgrywały wywiady, rozpytania, wszelkie ustalenia pozaprocesowe. Istotną rolę będą również odgrywały czynności operacyjno-rozpoznawcze organów ścigania. Ich zasadniczą cechą jest niejawnosc postępowania, stąd m.in. poddanie ich rygorowi 30-dniowego ograniczenia czasu trwania powodowałoby ich małą skuteczność. W pracy operacyjnej zdarza się, że sprawdzanie posiadanych wiadomości wydłuża się z różnych względów – a to z konieczności ochrony źródła informacji, a to z konieczności przeprowadzenia działań dezinformacyjnych w środowisku przestępczym. To wszystko może powodować znaczne przedłużenie czasu ich trwania, a nawet konieczność zaprzestania ich prowadzenia na pewien czas³². W przypadku weryfikacji własnych informacji, nasuwających przypuszczenie, że popełniono przestępstwo, organy ścigania, decydując się na podjęcie oficjalnych czynności sprawdzających, decydują się równocześnie na ujawnienie swoich dotychczas niejawnych zainteresowań. W ten sposób niejako poddawane są ostatecznej ocenie przez organ procesowy wyniki wcześniej prowadzonych czynności operacyjno-rozpoznawczych, które albo potwierdzą przypuszczenie popełnienia przestępstwa i dopro-

²⁸ J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, *op. cit.*, s. 811–814.

²⁹ T. Michalczyk, *Wybrane zagadnienia prawa karnego procesowego. Część 1*, Katowice 2004, s. 23, www.katowice.szkolapolicji.gov.pl/publikacje/publikacje-2004/ (10.11.2014).

³⁰ J. Kudrelek, I. Wojciechowska, *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Szczytno 2008, s. 58.

³¹ T. Grzegorzczak, *op. cit.*, s. 654.

³² A. Taracha, *Czynności operacyjno-rozpoznawcze. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Lublin 2006, s. 125.

wadzą do wszczęcia postępowania, albo też doprowadzą do ostatecznego ich zakończenia m.in. z uwagi na ich dekonspirację³³. Tak zweryfikowany i potwierdzony materiał procesowy daje podstawę do wydania postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia, bowiem w tym momencie mamy już do czynienia z uzasadnionym podejrzeniem popełnienia przestępstwa.

Z pojęciem uzasadnionego przypuszczenia spotykamy się również w treści art. 244 k.p.k. Przepis ten przewiduje możliwość zatrzymania osoby przy spełnieniu dwóch przesłanek:

- 1) uzasadnionego przypuszczenia, że dana osoba popełniła przestępstwo,
- 2) obawy ucieczki lub ukrycia się tej osoby albo zatarcia śladów przestępstwa, bądź też braku możliwości ustalenia jej tożsamości.

Uzasadnione przypuszczenie popełnienia przestępstwa w tym przypadku należy rozumieć jako sytuację uprawdopodobniającą jego zaistnienie i opierającą się na określonych dowodach. Z przypuszczeniem będziemy więc mieli do czynienia w sytuacji, w której można logicznie wysnuć wniosek, że możliwe jest, iż zaistniało to, czego przypuszczenie dotyczy³⁴.

Dowody winny wskazywać, że do przestępstwa doszło i popełniła je konkretna osoba³⁵. Uzasadnione przypuszczenie jest pojęciem szerszym od uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa, dopuszcza więc możliwość stosowania zatrzymania w szerszym zakresie wypadków. Zakresy tych pojęć krzyżują się, lecz się nie pokrywają³⁶. Podstawy zatrzymania muszą istnieć obiektywnie, a nie jedynie w odczuciu organu dokonującego lub zarządzającego zatrzymaniem. Nie jest przy tym istotne, czy zatrzymanie następuje w toczącym się już postępowaniu karnym, czy też jeszcze przed jego wszczęciem – zawsze jest ono jednak czynnością procesową niezależnie od tego, czy doszło w późniejszej fazie do przedstawienia konkretnych zarzutów karnych czy też zatrzymany został zwolniony bez ich przedstawienia z uwagi na brak uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa³⁷.

Ustawodawca w przepisach Kodeksu postępowania karnego dotyczących wstępnego weryfikowania oraz gromadzenia dowodów umieścił poza pojęciami „uzasadnionego przypuszczenia” oraz „uzasadnionego podejrzenia” zwrot „uzasadnione podstawy do przypuszczenia”. Zgodnie z art. 308 k.p.k. organ procesowy może przeprowadzić z urzędu czynności procesowe w ramach tzw. dochodzenia w niezbędnym zakresie koniecznym do zabezpieczenia śladów i dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem. Czynności te mogą być dokonywane tylko w ciągu 5 dni od dnia pierwszej czynności. Ich warunkiem jest istnienie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przestępstwa,

³³ *Ibidem*, s. 134.

³⁴ T. Grzegorzcyk, *op. cit.*, s. 535.

³⁵ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, Warszawa 2007, s. 1084–1086.

³⁶ J. Skorupka, *Zatrzymanie procesowe osoby podejrzanej*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 11, s. 21.

³⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 26 marca 2009 r., II AKA 1/09.

tylko wówczas zachodzi bowiem potrzeba zabezpieczenia dowodów³⁸. Jest to nieformalne wszczęcie postępowania przygotowawczego. W ramach tych czynności, a więc już niejako po wszczęciu postępowania, organ procesowy może dokonać przeszukania pomieszczeń, osoby, odzieży w celu wykrycia, zatrzymania lub doprowadzenia osoby podejrzanej albo też znalezienia rzeczy podlegających zajęciu w postępowaniu karnym. Takie uprawnienie wynika z treści art. 219 k.p.k. To m.in. odróżnia dochodzenie w niezbędnym zakresie od czynności sprawdzających, w ramach których czynności przeszukania prowadzić nie wolno. Przeszukania można dokonać, jeśli istnieją uzasadnione podstawy do przypuszczenia, że osoby lub poszukiwane rzeczy znajdują się tam, gdzie są poszukiwane. Wiedza na temat potencjalnego miejsca znajdowania się poszukiwanych rzeczy musi być udokumentowana procesowo³⁹, organ prowadzący czynności musi dysponować wiarygodnymi danymi wynikającymi z innych dowodów⁴⁰. Tak więc przeszukanie jest efektem wcześniejszych czynności procesowych, np. przesłuchania świadka bądź podejrzanego czy oględzin miejsca zdarzenia. Może jednak dojść do sytuacji, w której wymóg udokumentowania danych będzie niemożliwy, bowiem czynność przeszukania będzie pierwszą czynnością inicjującą postępowanie. W takiej jednak sytuacji dane, na podstawie których podjęto decyzję o przeszukaniu, muszą być możliwe do weryfikacji oraz powinny pochodzić od źródeł, które później będą stanowić źródła dowodowe w postępowaniu karnym⁴¹. To diametralnie odróżnia „uzasadnione podstawy do przypuszczenia” od samych „uzasadnionych przypuszczeń” jako domniemań zaistnienia określonego faktu oraz w swoim znaczeniu przybliża je do terminu „uzasadnionych podejrzeń”, choć w tym przypadku dane, na których opierał się organ procesowy, mają być wiarygodne i niekonieczne do weryfikacji – weryfikacją ich będzie kolejna czynność procesowa.

Uzasadnione przypuszczenie i uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa na gruncie prawa karnego procesowego wzajemnie się uzupełniają i dają organowi procesowemu większą elastyczność w podejmowaniu czynności mających na celu ustalenie rzeczywistego obrazu sytuacji poddanej ocenie prawnej oraz roli poszczególnych jej uczestników. Pojęcia te dają również możliwość skorzystania z różnych konstrukcji prawa karnego procesowego, ale ich ostateczny wynik sprowadza się do jednego – do zebrania bądź potwierdzenia wiadomości, czy mamy do czynienia z czynem zabronionym. Takie rozwiązanie pozwala na weryfikację informacji gromadzonych przez organ procesowy. W zależności od tego, czy mamy do czynienia z przypuszczeniem czy też podejrzeniem popełnienia przestępstwa, czynności podejmowane przez organ procesowy będą się różniły od siebie i będą wynikały z innych podstaw prawnych, o czym wspomniano wyżej.

³⁸ T. Grzegorzczak, *op. cit.*, s. 655.

³⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 1019.

⁴⁰ T. Grzegorzczak, *op. cit.*, s. 499.

⁴¹ R.A. Stefański, *Zatrzymanie rzeczy, przeszukanie*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Gostyński, Warszawa 2003, s. 980.

Podstawa procesu ulega ewolucji w wyniku informacji, które zbiera organ procesowy⁴², przy jednoczesnym wzbogaceniu materiału dowodowego bądź też braku takiego wzbogacenia lub ustaleniu, że materiału dowodowego potwierdzającego pierwsze informacje sugerujące popełnienie czynu zabronionego po prostu nie ma. W konsekwencji może to powodować wszczęcie, odmowę wszczęcia, odstąpienie od wszczęcia lub umorzenie postępowania przygotowawczego.

Bibliografia

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.).
Ustawa z dnia 6 lipca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.).
Ustawa z dnia 6 lipca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.).

Orzecznictwo

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 12 lipca 2006 r., II Az 439/06.
Wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 26 marca 2009 r., II AKA 1/09.
Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 21 czerwca 2007 r., VI SA/Wa 359/07.

Opracowania

Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Warszawa 2012, www.sip.legalis.pl (31.10.2016).
Bojarski T., *Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. T. Bojarski, Warszawa 2013.
Giezek J., *Zasady odpowiedzialności karnej*, [w:] *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
Grajewski J., *Przepisy wstępne*, [w:] Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Kraków 2006.
Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, Kraków 2006.
Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008.
Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *Kodeks postępowania karnego*, t. 1, Warszawa 2007.
Kary i inne środki reakcji prawnokarnej, red. M. Melezini, www.sip.legalis.pl (21.10.2016).
Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz, red. J. Giezek, Warszawa 2012.
Kodeks karny. Komentarz, red. R. Stefański, Beck Online Komentarze 2016 (26.10.2016).
Kodeks karny. Komentarz, red. T. Bojarski, Warszawa 2013.
Kodeks postępowania karnego. Komentarz, red. D. Świecki, Warszawa 2013.
Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. 1, red. Z. Gostyński, Warszawa 2003.
Konstytucja RP, t. 1: *Komentarze do art. 1–86*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, www.sip.legalis.pl (26.11.2016).
Kozłowska-Kalisz P., Kulik M., Budyn-Kulik M., *Ustawowe znamiona czynu zabronionego*, [w:] *Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006.
Kudrelek J., Wojciechowska I., *Postępowanie przygotowawcze. Wybrane zagadnienia, orzecznictwo, przykłady*, Szczytno 2008.
Michalczyk T., *Wybrane zagadnienia prawa karnego procesowego. Część 1*, Katowice 2004, www.katowice.szkolapolicji.gov.pl/publikacje/publikacje-2004/ (10.11.2014).

⁴² M. Kurowski, *Przepisy wstępne*, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. D. Świecki, Warszawa 2013, s. 117.

- Nowacki J., Tobor Z., *Wstęp do prawoznawstwa*, Katowice 1998.
- Pohl Ł., *Warunki odpowiedzialności*, [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Beck Online Komentarze 2016 (26.10.2016).
- Prawo karne materialne. Część ogólna*, red. M. Mozgawa, Kraków 2006.
- Skorupka J., *Zatrzymanie procesowe osoby podejrzanej*, „Prokuratura i Prawo” 2007, nr 11.
- Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, Warszawa 1996, www.sjpd.pwn.pl/doroszewski/register (5.11.2014).
- Sych W., *Wpływ pokrzywdzonego na tok postępowania przygotowawczego w polskim procesie karnym*, Kraków 2006.
- Taracha A., *Czynności operacyjno-rozpoznawcze. Aspekty kryminalistyczne i prawnodowodowe*, Lublin 2006.
- Tęcza-Paciorek A.M., *Pojęcie osoby podejrzanej i jej uprawnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2011, nr 11.
- Tobor Z., *W poszukiwaniu intencji prawodawcy*, Warszawa 2013.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys wykładu*, Warszawa 2002.

THE REASONABLE SUPPOSITION AS OPPOSED TO THE REASONABLE SUSPICION
OF COMMITTING A CRIME

Abstract: The article undertakes to describe the primary differences between the terms like the reasonable supposition of committing a crime, the reasonable suspicion of committing a crime and reasonable elements to the supposition of committing a crime, on the basis of the Polish law of criminal proceedings. The article discusses also the relation to language interpretation of the law, selected legal articles of the Code of Criminal Proceedings and undercover police work. Some examples of using the above-mentioned terms and the consequences related to them, as well as relations between them are pointed out as well.

Keywords: RIGHTFUL SUPPOSITION, RIGHTFUL SUSPICION, CRIME, VERIFYING PROCEEDINGS, COMMISSION, INITIATING PROCEEDINGS, ARRESTING A SUSPECT